

UDC 314.15 (532+535+536)

CURRENT TRENDS IN LABOR IMMIGRATION IN THE GULF COOPERATION COUNCIL STATES

Oksana Malynovska

PhD (Geography), Associate Professor
Academy of Labour, Social Relations and Tourism
3-A, Kiltseva doroha, Kyiv, 03187, Ukraine
oksana.malynovska@ukr.net

Valentyn Stafichuk

PhD (Geography), Associate Professor
Taras Shevchenko National University of Kyiv
60, Volodymyrska St., Kyiv, 01033, Ukraine
valikosta@ukr.net

The GCC states currently rank 3rd in the world in terms of the total number of migrants, whose absolute majority are labor migrants. The number of international migrants in the states of the association tripled since 2000 to 2020, from 10 million to almost 31 million people, which amounted to 11 % of the global flow. Saudi Arabia, the UAE and Kuwait are among the 20 most popular countries for immigration in the world. The migration policy of these countries is determined by: absolute dependence on migrants, the widespread presence of the Kafala system (recently it has been undergoing reform), preferential employment for indigenous residents, temporary status of migrants and stay on the basis of temporary work visas, absolute dominance of indigenous residents in the public sector and in management positions of high-profit companies, the absence of prospects for obtaining citizenship or refugee status, and a strict policy towards illegal or unauthorized labor migrants. The wars in Kuwait, Iraq, Yemen and Syria have changed the migration pattern, reorienting it from other Arab states to the states of South and Southeast Asia. Among the Arab states, migrant workers from Egypt have not only maintained but also increased their presence. The India-UAE, India-Saudi Arabia, Indonesia-Saudi Arabia migration corridors are among the twenty largest migration corridors in the world. Mainly due to the religious factor and the employment of foreign workers in the so-called “3D sector”, the gender structure of the migration flow is significantly dominated by men. All ten of the world’s largest male-dominated migration corridors are directed towards the GCC countries. In the total flow of migrants to the GCC states, women make up only 28 %, 87 % of which are distributed between Saudi Arabia, the UAE and Kuwait. The main flows of remittances from the region are directed to India, Egypt, Pakistan, the Philippines, and Bangladesh.

Keywords: GCC states; Kafala system; migrant workers; migration; migration policy

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ТРУДОВОЇ ІМІГРАЦІЇ В КРАЇНАХ РАДИ СПІВРОБІТНИЦТВА АРАБСЬКИХ ДЕРЖАВ ПЕРСЬКОЇ ЗАТОКИ

О. Ю. Малиновська, В. І. Стафійчук

Вступ

Міграції були притаманні суспільству на усіх історичних етапах існування людства, проте ще ніколи не набували таких масштабів, як наприкінці ХХ та на початку

© 2025 O. Malynovska and V. Stafichuk; Published by the A. Yu. Krymskyi Institute of Oriental Studies, NAS of Ukraine on behalf of *The World of the Orient*. This is an Open Access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution License (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>).

XXI століття. Глобалізація та міграція стали не просто взаємозалежними, а й взаємостимульованими процесами. Нині “міжнародна міграція охопила майже усі країни світу”, а “міграційні потоки якісно змінилися” [Томашук, Болтовська 2022].

З 2000-го до 2020 року кількість мігрантів у світі зросла майже на 108 млн осіб: зі 173 до 281 млн осіб, а частка мігрантів у загальній чисельності населення світу відповідно зросла з 2,8 % до 3,6 % [McAuliffe Ocho 2024, 22]. За оцінками фахівців, від $\frac{1}{2}$ до $\frac{2}{3}$ з них є трудовими мігрантами [Вишневська, Петренко 2022, 35]. Крім того, значна кількість людей щороку змушена покидати свої домівки через конфлікти, природні та екологічні лиха: у 2022 році налічувалося 117 млн переміщених осіб, зокрема понад 71 млн внутрішньо переміщених осіб та 35 млн біженців [McAuliffe, Ocho 2024, 5].

Причини, що змушують людей змінювати місце проживання, сильно відрізняються залежно від регіону та конкретно взятого випадку. Так само й наслідки притоку трудових мігрантів та біженців є індивідуальними як для окремо взятих, так і груп споріднених культурно, політично чи географічно держав: міграційна політика визначається національними урядами або координується відповідними регіональними установами і може суттєво відрізнитися від країни до країни та від регіону до регіону залежно від цілої низки соціально-економічних передумов та потреб. Чи не єдиною спільною характеристикою сучасних міграційних потоків (розподіл біженців має свої особливості) є те, що вони переважно спрямовані з більш бідних і крихких до більш заможних та стабільних ареалів, серед яких і багаті арабські держави Перської затоки. Останні, поряд із Європейським Союзом, США і Канадою, формують трійку найпривабливіших ареалів для трудових мігрантів. Водночас якщо практично все, що пов'язане з міграцією до двох вищезазначених ареалів, знайшло широке відображення як у наукових публікаціях, так і в засобах масової інформації, то особливості міграційної політики в арабських державах Перської затоки, принаймні в українському науковому середовищі, навіть попри те, що міграція є важливим предметом дослідження для представників багатьох наук (економістів, географів, соціологів, культурологів, філософів та ін.), залишаються малодослідженими. Це при тому, що, наприклад, ОАЕ є світовим лідером за часткою іммігрантів у населенні країни протягом усього XXI століття, а Саудівська Аравія з 2010 року входить у п'ятірку світових лідерів як країна їхнього призначення.

Зважаючи на актуальність, міграційні процеси в арабських державах Перської затоки є поширеним предметом наукових досліджень. Серед них можна виокремити як комплексні погляди на міграцію в регіоні [Khalaf, AlShehabi, Hanieh, Patrick 2015; Fargues, Shah 2018], так і розробку окремих складників цієї багатогранної теми: моделі і чинники міграції в Раді співробітництва арабських держав Перської затоки (РСАДПЗ) в 1960–2013 роках [Valenta, Jakobsen 2016]; міграційна політика членів РСАДПЗ [Aarthi, Sahu 2021]; азійські трудові мігранти в державах Перської затоки [Ishii, Hosoda, Matsuo, Horinuki 2019]; політика Саудівської Аравії щодо мігрантів та біженців [Kechichian, Alsharif 2022]; роль системи *кафала* на ринку праці держав РСАДПЗ [AlShehabi 2021; Robinson 2022] тощо. Зазначена проблематика часто висвітлюється в наукових часописах “International Migration”, “Contemporary Review of the Middle East”, “British Journal of Middle Eastern Studies”, “Labor History”.

Серед останніх теоретико-методологічних публікацій на міграційну тематику в Україні слід виокремити дослідження теоретичних і прикладних аспектів міграційної політики [Малиновська 2018]; міграційних процесів у контексті глобалізації світової економіки [Вишневська, Петренко 2022; Томашук, Болтовська 2022]; політизації міграційних процесів під впливом глобалізації [Курилич 2018]; міграційних процесів як елемента безпеки [Тищенко 2022] або інструмента гібридного впливу [Семенкова 2020] тощо. Натомість про Близький Схід, частиною якого є й арабські

держави Перської затоки, українські дослідники переважно пишуть як про осередок конфліктів та продуцента біженців, що час від часу стають причиною міграційних криз на теренах Європейського Союзу (наприклад, О. Лавер, Б. Матяшовська, Н. Шумило [Лавер, Матяшовська, Шумило 2020]; О. Коппель, О. Пархомчук [Коппель, Пархомчук 2024]), водночас практично не приділяють уваги особливостям міграційних політик, географії міграційних потоків та становищу трудових мігрантів у цих державах. Принаймні в досліджених нами наукових часописах (“Східний світ”, “Український географічний журнал”, “Політичні дослідження”, “Сходознавство”, “Регіональні студії”, “Економічна та соціальна географія” тощо) за останні 5 років публікацій на зазначену тему не було виявлено.

Саме тому метою цієї статті є аналіз сучасної міграційної політики, ролі та місця держав-учасниць Ради співробітництва арабських держав Перської затоки (англійський відповідник – Cooperation Council for the Arab States of the Gulf або Gulf Cooperation Council (GCC)), а саме Бахреїну, Катару, Кувейту, ОАЕ, Оману та Саудівської Аравії, у глобальних міграційних процесах. При дослідженні зазначеної багатаспектної теми для цієї публікації ми виокремили декілька завдань:

- показати місце держав РСАДПЗ у глобальних міграційних процесах з акцентом на трудовій імміграції;
- з’ясувати головні засади їхньої імміграційної політики щодо залучення трудових мігрантів, зокрема системи *кафала*;
- визначити географічну і гендерну структуру міграційних потоків та структуру зайнятості трудових мігрантів; показати їхню роль у розбудові господарств держав регіону.

Оскільки у статті переважно використані звіти ООН та її спеціалізованих установ, то поняттєво-термінологічний апарат максимально відповідає міжнародно-правовим актам, що регулюють міграційні питання та вживаються у відповідних публікаціях. Зокрема, основні терміни мають такий зміст:

- мігрант – особа, що змінює країну походження або постійного проживання і не є громадянином країни, у якій перебуває на законних підставах, за винятком тих, хто короткостроково перебуває в іншій країні з метою відпочинку, лікування, бізнесу чи з релігійною метою. Терміни “емігрант” та “іммігрант”, зокрема й “трудоий”, вживаються нами щодо країн РСАДПЗ;
- трудовий мігрант – особа, що змінює країну походження або постійного проживання і не є громадянином країни, у якій на законних підставах дістає оплачувану роботу; особа, яка не має законних підстав на перебування в країні та зайняття там оплачуваною трудовою діяльністю, трактується як нелегальний трудовий мігрант;
- біженець – особа, що виїхала з країни походження через загрозу життю (збройний конфлікт, переслідування за будь-якою ознакою чи насильство) і в країні перебування дістала міжнародний захист та правовий статус відповідно до “Конвенції про статус біженців” від 1951 р. або інших міжнародних чи національних правових документів;
- переміщена особа – той, хто вимушено залишив місце чи країну постійного проживання, зокрема й через загрозу життю і здоров’ю внаслідок воєнних дій, інших форм насильства, природних чи техногенних катастроф, проте залишився під захистом уряду свого громадянства;
- внутрішньо переміщена особа – це та переміщена особа, яка через вищезазначені причини вимушено змінила місце проживання в межах держави проживання та набула цього статусу відповідно до національного законодавства [World Bank 2023, xxv–xxvi].

У цьому дослідженні ми керувалися переважно звітами та документами міжнародних організацій і державних органів обраних країн, науковими публікаціями та

перевіреніми матеріалами засобів масової інформації. Дослідження проводилося в чотири етапи: 1) постановка проблеми (підготовка концепції дослідження); 2) збір інформації (аналіз наявних статистичних даних і законодавчої бази); 3) обробка й аналіз здобутої інформації (основні методи і методичні підходи зазначені нижче); 4) представлення результатів дослідження (графічне представлення результатів, інтерпретація результатів, формулювання висновків).

Обробка й аналіз здобутої інформації здійснювалися на основі: системного та емпірико-регіонального підходів, які дали змогу комплексно поглянути на міграційні процеси в регіоні як складник глобальних, виявити відповідні взаємозв'язки та взаємозалежності; цивілізаційного підходу, що допоміг з'ясувати вплив традиційних поглядів і цінностей на формування міграційної політики обраних держав; порівняльно-географічного методу, який дав змогу виявити покраїнні відмінності; аналізу та синтезу статистичних даних і наукових публікацій, що допомогли узагальнити і візуалізувати результати проведеного дослідження.

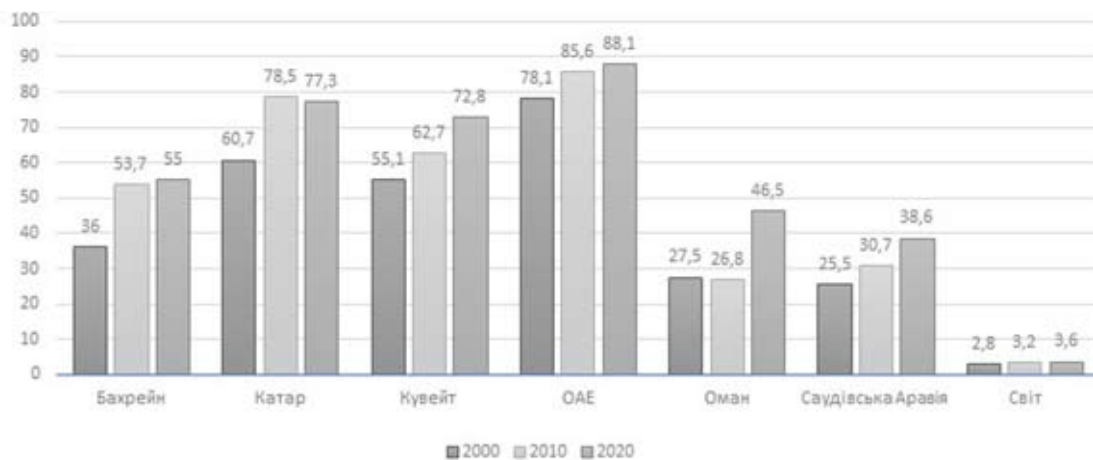
Наукова новизна полягає в системному погляді на трудову імміграцію в державах РСАДПЗ.

Місце держав РСАДПЗ у глобальних міграційних процесах та головні засади їхньої імміграційної політики

На сучасній глобальній мапі міграційних потоків арабські держави Перської затоки, що входять до РСАДПЗ, посідають особливе місце: вони одні з найбільших світових осередків прийому трудових мігрантів у регіоні, що є одним із глобальних постачальників мігрантів, зокрема й біженців. Загалом на ці держави у 2020 році припадало 11 % світового потоку мігрантів та лише близько 0 % потоку біженців [обраховано на основі: McAuliffe, Ocho 2024]. Саме завдяки учасницям РСАДПЗ формується позитивне сальдо міграцій в арабському світі: у 2020 році арабські країни прийняли майже на 9 млн більше мігрантів, ніж із них виїхало.

Ще більш показовою є частка іммігрантів, абсолютна більшість із яких є саме трудовими, у загальній чисельності населення арабських держав Перської затоки: у 2020 році вона коливалася від 38,6 % у Саудівській Аравії до 88,1 % в ОАЕ, динамічно збільшившись у всіх державах регіону від 2000 року (див. рис. 1). Як засвідчив перепис 2022 року, частка іммігрантів у Саудівській Аравії і далі зростала, досягнувши на момент перепису показника 41,6 % [Saudi census 2022]. ОАЕ, Катар і Кувейт є світовими лідерами за цим показником.

Рис. 1. Динаміка частки іммігрантів у загальній чисельності населення держав РСАДПЗ

Джерело: побудовано авторами на основі даних [Migration Data Portal 2024]

Загалом особи, що не мають місцевого громадянства, становлять майже половину населення держав РСАДПЗ, а якщо не брати до уваги Саудівську Аравію, то взагалі рекордні 79 % [World Bank 2023, 44]. Це є закономірним результатом міграційної політики, яку арабські держави Перської затоки почали провадити практично із середини ХХ століття. Спочатку нафтовидобуток, а потім економічний бум 70-х років, зумовлений підвищенням цін на нафту, та диверсифікація господарства на сучасному етапі розвитку викликали величезний попит на працівників, що ніяк не міг бути задоволений обмеженою чисельністю місцевих трудових ресурсів.

Щодо міграційної політики в регіоні, то вона має характерну особливість: у державах РСАДПЗ сформувалася система *кафала* (трансліт. з араб. *niḏām al-kafāla*), тобто система поруки або спонсорства, яка регулює правовідносини між трудовими мігрантами, поручителями (зазвичай вони ж і роботодавці) та державами. Система поширена в Йорданії, Лівані та усіх арабських державах Перської затоки, крім Іраку. Її законодавча база формувалася як результат запиту місцевих роботодавців на дешеву робочу силу від початку ХХ століття. Система розширилася у другій половині ХХ століття, коли відкриття нафтових родовищ у Перській затоці спричинило масове зростання попиту на іноземних працівників [Valenta, Jakobsen 2016]. Нині вона передбачає, що держава надає місцевим особам або компаніям спонсорські дозволи на працевлаштування іноземних працівників (у Бахреїні працівників спонсорує державна установа, а не окремі роботодавці) [Robinson 2022].

Система *кафала* фактично перекладає вирішення проблем, що пов'язані з трудовими мігрантами, з державних інституцій на приватних осіб і вимагає, щоб кожен трудовий мігрант мав поручителя, який надає йому в'їзну візу та відповідає за його працевлаштування, місце проживання і правовий статус. Ба більше, на іноземних працівників зазвичай не поширюється місцеве трудове законодавство, оскільки саме поручитель визначає умови праці і проживання в країні. З одного боку, він несе юридичну відповідальність за мігранта перед державними органами, якщо останній вчинив правопорушення, з іншого – фактично є “власником” людини, обмежуючи її права і свободи, оскільки при в'їзді в країну спонсор часто забирає паспорт, візу і телефон, а місцеві законодавства не передбачають його юридичної відповідальності перед працівником. Без згоди поручителя іноземний працівник зазвичай не може змінити місце роботи і проживання або виїхати з країни перебування.

Місцевим та міжнародним правозахисникам відомі тисячі випадків жорстокого поводження з трудовими мігрантами, особливо в секторі будівництва та з домашніми працівниками, в ОАЕ, Катарі, Саудівській Аравії, Кувейті. Наприклад, за даними міжнародної правозахисної організації Walk Free, до десятки країн з найбільшою часткою жертв сучасного рабства серед населення у 2021 році входили Саудівська Аравія (4-та позиція), ОАЕ (7-ма позиція) та Кувейт (10-та позиція) [Walk Free 2021]. Міжнародна організація праці стверджує, що система *кафала* сприяє рабству та експлуатації [International Labour Organization 2017, 3]. ООН та Walk Free вже давно рекомендують урядам країн Перської затоки усунути систему *кафала*, яка фактично залишається легальною системою експлуатації людей [Сітнікова 2020]. Заклики до її ліквідації або реформування особливо посилилися у процесі підготовки до Чемпіонату світу з футболу в Катарі у 2022 році. Тоді увагу міжнародного співтовариства привернули численні випадки нещадної експлуатації та жахливі побутові умови трудових мігрантів [Human Rights Watch 2020, 38–62]; вияви расизму, расової дискримінації, ксенофобії, упередженого ставлення до трудових мігрантів [United Nations 2020, 4–8]. Прихильники системи апелюють до того, що вона сприяє розвитку місцевого бізнесу і держав загалом.

У 2009 році Бахрейн першим серед держав РСАДПЗ анонсував ухвалення закону щодо регулювання ринку праці та скасування системи *кафала*. Проте влада країни досі мало що зробила для реального втілення норм закону [Robinson 2022]. У 2020 році Катар запровадив нові правила припинення трудових відносин – відповідно до

нового закону працівники-мігранти можуть звільнитися або змінювати роботу в будь-який час свого трудового договору після належного попередження роботодавця. Було запроваджено стандартну мінімальну заробітну плату незалежно від національності. Проте законодавство про умови в'їзду, виїзду і проживання трудових мігрантів зберегло засади системи *кафала* [United Nations 2020, 11]. У 2021 році з ініціативи Міністерства людських ресурсів та соціального розвитку Саудівської Аравії відбулося реформування ринку праці, спрямоване на підвищення мобільності трудових ресурсів: полегшення процедури переходу іноземних працівників між роботодавцями після закінчення строку обов'язкового трудового договору, послаблення вимог щодо в'їзду-виїзду трудових мігрантів, зокрема й без згоди поручителя (згода уряду залишається обов'язковою); нововведення не поширюються на домашніх працівників, моряків та зайнятих у сільському господарстві [Economic and Social... 2022, 72]. Ще раніше країна запровадила так звану "золоту візу", яка не обмежує трудових мігрантів так сильно, як система *кафала* [Robinson 2022]. Як зазначає С. Волкер [Walker 2023], незважаючи на дуже повільні реформи і невідповідність між нормами вже ухвалених законів та реальністю, є надія на прогрес у галузі прав людини, зокрема й стосовно трудових іммігрантів, у середньо- та довгостроковій перспективі.

Загалом за останні роки розширилися права трудових мігрантів щодо найму житла, охорони здоров'я, отримання публічних послуг (в окремих державах і для окремих категорій працівників запроваджено систему "єдиного вікна"), гарантування державою мінімальної заробітної плати. Однак доля трудових мігрантів в арабських державах Перської затоки не зможе значно покращитися без надання державним органам права бути гарантом на ринку залучення трудових мігрантів або докорінного реформування чи скасування системи *кафала*, яка не лише подекуди перетворює їх на рабів, а й блокує розвиток місцевих ринків праці. Важливу роль у покращенні становища трудових мігрантів можуть відіграти двосторонні угоди між країнами їхнього походження та призначення.

Серед характеристик, що вирізняють держави РСАДПЗ на світовому ринку робочої сили, крім застосування системи *кафала*, слід зазначити:

- гарантоване надання преференцій при працевлаштуванні корінним мешканцям; з метою заохочення зайнятості власних громадян встановлюються певні ліміти щодо найму іноземних працівників, надаються субсидії власникам фірм, які беруть на роботу громадян, тощо;

- майже всі трудові мігранти мають тимчасовий статус і перебувають у країнах на основі строкових робочих віз; фінансові вигоди від видачі цих віз мають поручителі та кадрові агенти;

- абсолютне домінування корінних жителів у державному секторі та на керівних посадах високоприбуткових фірм, тоді як у приватному секторі та особливо на низькооплачуваних, небезпечних і фізично виснажливих роботах домінують іноземні працівники;

- зазвичай існує заборона на в'їзд членів родини, і лише висококваліфікованих мігрантів з високими доходами можуть супроводжувати члени родини (це обмеження поступово послаблюється: наприклад, Саудівська Аравія вже дозволила в'їзд найближчих родичів трудових мігрантів);

- держави регіону не заохочують міграції з перспективою набуття громадянства чи статусу біженця;

- існує дуже жорстка політика щодо нелегальних або неавторизованих (тих, що мають протерміновані візи) трудових мігрантів: покаранням за проживання без належного дозволу може бути штраф від 240 доларів США в Омані до 26 тис. доларів США в Саудівській Аравії або ув'язнення від одного до шести місяців залежно від держави [International Organization... 2000, 115]. Країни регіону періодично практикують і масове примусове виселення.

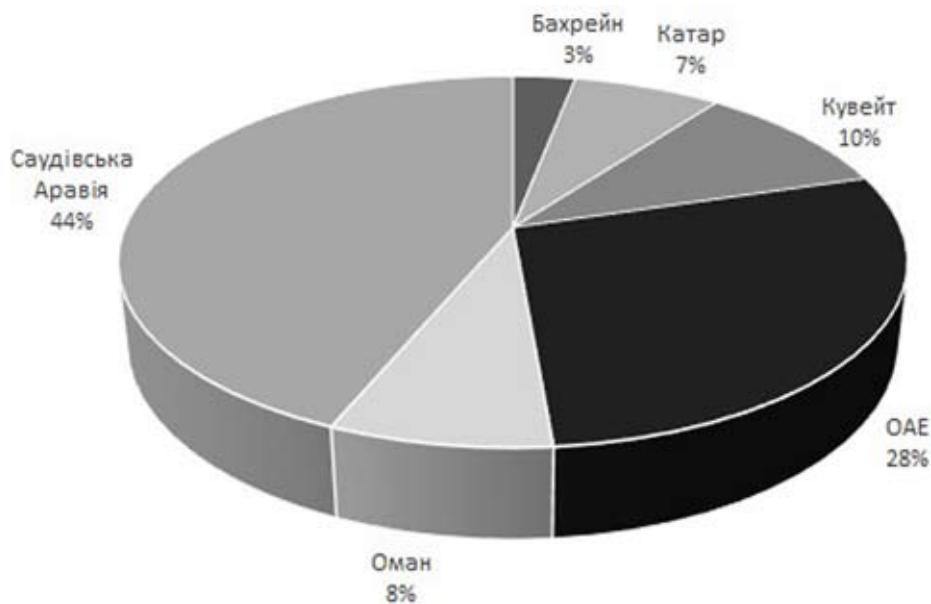
Загалом держави РСАДПЗ розуміють потребу як докорінного реформування або скасування системи *кафала*, так і зменшення залежності від іноземної робочої сили та заохочення зайнятості власних громадян, проте їхні спроби в цих напрямках не є системними, а економічне зростання останніх років лише посилило залежність їхніх господарств від трудових мігрантів.

Покращенню становища іммігрантів та біженців у державах РСАДПЗ останнім часом сприяє й активізація їхньої участі у глобальних, регіональних та двосторонніх перемовинах і зустрічах щодо регулювання міжнародної міграції, зокрема й стосовно “Глобального договору про безпеку, порядок та регулювання міграції” і “Глобального договору про біженців”.

Трудові мігранти в РСАДПЗ

Як зазначалося вище, держави РСАДПЗ, незважаючи на авторитарні режими, придушення громадянських свобод, часті порушення прав людини, високий рівень корумпованості, залишаються важливим напрямком призначення для мігрантів з усього світу, поступаючись лише Англо-Америці та Європейському Союзу. Чисельність іммігрантів у державах об’єднання з 2000-го до 2020 року потроїлася і з 10 млн досягла майже 31 млн осіб. Саудівська Аравія у 2020 році прийняла 13,5 млн мігрантів і посіла за цим показником 3-тє місце у світі; до двадцятки найпопулярніших країн світу увійшли ОАЕ (8,7 млн осіб) та Кувейт (3,1 млн осіб). Розподіл іммігрантів по державах регіону показано на рис. 2 і в табл. 1.

Рис. 2. Розподіл іммігрантів між членами РСАДПЗ, 2020 рік

Джерело: побудовано авторами на основі даних: [Economic and Social... 2022]

Абсолютна більшість мігрантів, що в’їжджають у регіон, – це трудові мігранти. У віковій структурі мігранти працездатного віку становлять майже 75 % [Economic and Social... 2022]. До категорії працездатних варто додати і майже 10 % молоді, лєвова частка якої також приїжджає на заробітки. Нині вони становлять 41,4 % усього працездатного населення регіону, часто домінуючи в ключових секторах господарства (частку іммігрантів у загальній чисельності населення країн регіону див. на рис. 1). Ця частка є найвищою у світі та значно перевищує середній світовий показник 4,9 % [McAuliffe, Oucho 2024]. За наявності багатьох спільних характеристик існують і покраїнні відмінності в географії та структурі міграційних потоків.

Арабські держави Близького Сходу та Африки є одним із найбільших світових постачальників мігрантів. До 90-х років вихідці з них були основною робочою силою і в державах РСАДПЗ. Проте війни в Кувейті, пізніше в Іраку, Ємені та Сирії сильно вплинули на географічну структуру трудових мігрантів у державах Перської затоки. Нині головними їхніми постачальниками є Індія (9,6 млн осіб, або 31 %), Бангладеш, Пакистан, Індонезія та інші держави Південної і Південно-Східної Азії (див. табл. 1). До двадцятки найбільших міграційних коридорів світу належать Індія – ОАЕ, Індія – Саудівська Аравія, Індонезія – Саудівська Аравія. З арабських держав свою присутність у РСАДПЗ після 90-х років не лише зберегли, а й посилили заробітчани з Єгипту.

Таблиця 1.
Головні країни походження мігрантів та біженців
у державах РСАДПЗ

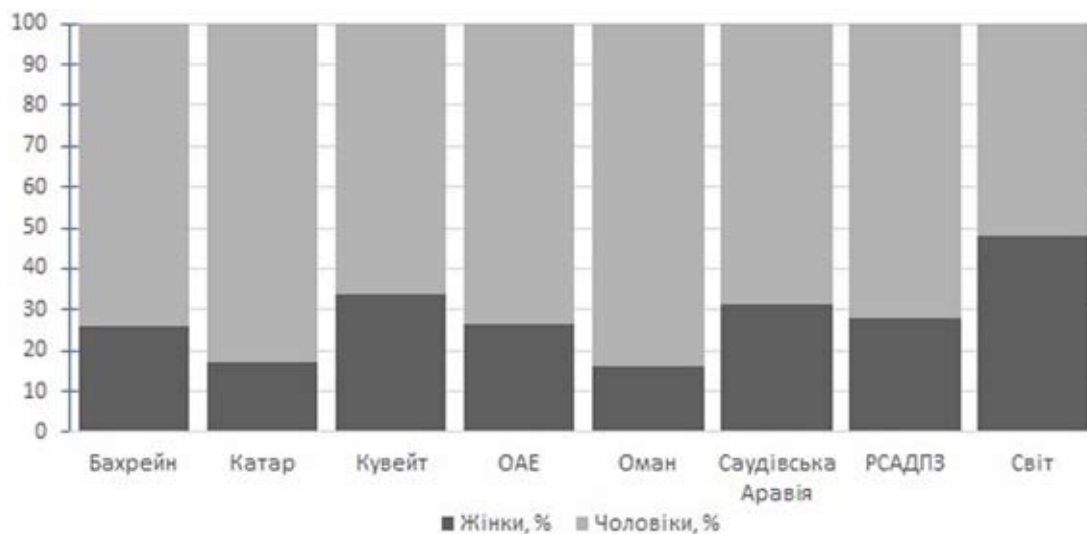
Рік	Чисельність міжнародних мігрантів та біженців, осіб	Головні країни походження
Бахрейн		
1990	173212	Індія, Єгипет, Пакистан, Бангладеш, Філіппіни
2000	239361	Індія, Пакистан, Бангладеш, Єгипет, Філіппіни
2010	666406	Індія, Бангладеш, Пакистан, Єгипет, Філіппіни
2020	936094	Індія, Бангладеш, Пакистан, Єгипет, Філіппіни
Катар		
1990	304000	Індонезія, ОАЕ, Філіппіни, Бангладеш, Саудівська Аравія
2000	623608	Індонезія, Філіппіни, Бангладеш, ОАЕ, Саудівська Аравія
2010	816234	Індія, Бангладеш, Пакистан, Єгипет, Філіппіни
2020	2372836	Індія, Бангладеш, Непал, Філіппіни, Єгипет
Кувейт		
1990	1074391	Індія, Єгипет, Пакистан, Бангладеш, Філіппіни
2000	1127640	Індія, Пакистан, Бангладеш, Єгипет, Філіппіни
2010	1874812	Індія, Бангладеш, Пакистан, Єгипет, Філіппіни
2020	3110159	Індія, Єгипет, Бангладеш, Пакистан, Філіппіни
Об'єднанні Арабські Емірати		
1990	1306574	Індія, Єгипет, Пакистан, Бангладеш, Філіппіни
2000	2417010	Індія, Пакистан, Бангладеш, Єгипет, Філіппіни
2010	7316697	Індія, Бангладеш, Пакистан, Єгипет, Філіппіни
2020	8716332	Індія, Бангладеш, Пакистан, Єгипет, Філіппіни
Оман		
1990	304000	Індія, Бангладеш, Пакистан, Єгипет, Шрі-Ланка
2000	623608	Індія, Бангладеш, Пакистан, Єгипет, Індонезія
2010	816234	Індія, Бангладеш, Пакистан, Єгипет, Індонезія
2020	2372836	Індія, Бангладеш, Пакистан, Єгипет, Індонезія
Саудівська Аравія		
1990	4998445	Індія, Індонезія, Пакистан, Бангладеш, Єгипет
2000	5236387	Індія, Індонезія, Пакистан, Бангладеш, Єгипет
2010	8429956	Індія, Індонезія, Пакистан, Бангладеш, Єгипет
2020	13454842	Індія, Індонезія, Пакистан, Бангладеш, Єгипет

Дані: [Economic and Social... 2022]

Держави РСАДПЗ, переважно через релігійний чинник, мають суттєву відмінність від світової гендерної структури міграційного потоку, що полягає в набагато

більшій частці мігрантів-чоловіків (див. рис. 3). Лише близько 4 % трудових мігрантів-жінок у всьому світі проживали в арабських країнах проти майже 20 % чоловіків [McAuliffe, Oucho 2024, 76]. Всі десять найбільших у світі міграційних коридорів з домінуванням чоловіків також спрямовані до країн Перської затоки, зокрема чоловіки становлять 94 % мігрантів з Бангладеш в Оман; 93 % – з Бангладеш у Катар; 90 % – з Пакистану в Оман; 88 % – з Індії в Оман. Найбільша частка жінок – 65 % – характерна для потоку трудових мігрантів з Індонезії в ОАЕ; жінки переважають і в окремих потоках з Філіппін та М'янми [McAuliffe, Oucho 2024]. У загальному потоці мігрантів до держав регіону жінки становлять лише 28 %, 87 % з яких розподіляються між Саудівською Аравією (жінки становлять понад 4,2 млн іммігрантів), ОАЕ (2,3 млн) та Кувейтом (1,0 млн).

Рис. 3. Гендерна структура трудових іммігрантів у РАСДПЗ та світі, 2020 рік

Джерело: побудовано авторами на основі: [Economic and Social... 2022; McAuliffe, Oucho 2024]

Останнє значною мірою відображається і в структурі зайнятості трудових мігрантів у країнах регіону. Наприклад, більшість домашніх працівників тут жінки, що прибули з Філіппін, Ефіопії, Шрі-Ланки, Індонезії, М'янми. Натомість на будівництві домінують чоловіки з Індії, Бангладеш, Пакистану, Непалу, Кенії. У сфері послуг співвідношення мігрантів чоловічої та жіночої статі загалом більш паритетне, проте також залежить від галузевого спрямування. Мігранти зазвичай виконують малокваліфіковану, найбільш важку та небезпечну роботу й отримують за неї малу платню, проте й вона є не просто значно більшою, ніж у країнах походження, а й дає можливість надсилати допомогу своїм сім'ям.

Грошові перекази від трудових мігрантів не лише формують більшу частину доходу їхніх родин, а й відіграють важливу роль у господарстві країн походження. Загальна сума приватних грошових переказів з арабських держав у 2019 році становила 119 млрд дол. США, з яких 95 % надходили з держав РСАДПЗ (для порівняння: в усі арабські держави надійшло переказів на 58 млрд дол. США). Загалом 23 % світових переказів надходять із країн Перської затоки [Economic and Social... 2022]. У 2022 році Саудівська Аравія була 2-м у світі продуцентом грошових переказів (39 млрд дол. США), Кувейт (18 млрд дол. США) посідав 6-те місце, а Катар (12 млрд дол. США) – 10-ге [McAuliffe, Oucho 2024, 37]. Головні потоки грошових переказів спрямовані в Індію, Єгипет, Пакистан, Філіппіни та Бангладеш.

Політика щодо залучення трудових іммігрантів є лише частиною міграційної політики членів РСАДПЗ. Не менш важливими її складниками є політика щодо еміграції, зокрема й трудової, та біженців. Наприклад, у загальній кількості прийнятих усіма арабськими державами біженців (сумарно арабський регіон є одним з найбільших у світі щодо формування потоку біженців) частка шести багатих держав РСАДПЗ у 2020 році становила мізерні 0,03 %, або 3172 біженці [Economic and Social... 2022, 19]. Проте обидва ці питання можуть бути цікавим предметом для подальших наукових досліджень.

Висновки

У контексті міграції держави завжди базуються на національних інтересах. Господарство членів РСАДПЗ із середини ХХ ст. є абсолютно мігрантозалежним, що й визначило їхню міграційну політику. Характерною рисою останньої є значна поширеність системи *кафала*, яка, незважаючи на критику та спроби реформування, і далі визначає умови залучення трудових мігрантів у регіон.

Завдяки високому рівню економічного добробуту та високій потребі в робочій силі країни Перської затоки стали одним із глобальних центрів світової імміграції і сумарно посідають 3-тє місце у світі за загальною чисельністю мігрантів. Міграційна модель, яка традиційно була зорієнтована на інші арабські держави, після іракської окупації Кувейту (1990–1991) зазнала кардинальних змін. Нині головними постачальниками трудових мігрантів до РСАДПЗ є держави Південної та Південно-Східної Азії.

Трудові іммігранти відігравали й далі відіграють визначальну роль у розбудові господарств досліджуваних держав. Іноземні працівники є рушійною силою в так званому “секторі 3D”, тобто при виконанні брудної, важкої та небезпечної роботи. Вони відіграють важливу роль у сфері послуг, будівництві, промисловості, зокрема й нафтовидобутку, сільському господарстві. Трудові мігранти в державах Перської затоки створюють левову частку національного багатства, яким переважно розпоряджається корінне населення, проте їхні доходи є суттєвим поповненням сімейних бюджетів у країнах походження.

Характерною особливістю членів РСАДПЗ на фоні інших арабських держав є те, що вони є світовим центром тяжіння трудових мігрантів, але практично не приймають біженців, головним світовим ареалом походження яких є сусідні арабські країни.

Подальші комплексні або покомпонентні дослідження міграційних тенденцій дадуть змогу краще зрозуміти соціально-економічну ситуацію в багатих арабських державах Перської затоки.

ЛІТЕРАТУРА

Вишневіська А. & Петренко К. (2022), “Вплив глобалізації на міграційні процеси у світі та Європі”, *Економічний вісник НТУУ “Київський політехнічний інститут”*, № 23, с. 34–39. DOI: <https://doi.org/10.20535/2307-5651.23.2022.264626>

Коппель О. А. & Пархомчук О. С. (2024), “Вплив реконфігурації близькосхідної підсистеми на міжнародні відносини (безпековий аспект)”, *Східний світ*, № 1, с. 119–131. DOI: <https://doi.org/10.15407/orientw2024.01.119>

Курилич М. (2018), “Трансформація та політизація міграційних процесів під впливом глобалізації”, *Наукові записки*, вип. 49, с. 364–380.

Лавер О., Матяшовська Б. & Шумило Н. (2020), “Локальні війни початку ХХІ століття на Близькому та Середньому Сході і їхній вплив на міграційні процеси в регіоні”, *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Історія*, № 2 (43), с. 155–164. DOI: [https://doi.org/10.24144/2523-4498.2\(43\).2020.217454](https://doi.org/10.24144/2523-4498.2(43).2020.217454)

Малиновська О. А. (2018), *Міграційна політика: глобальний контекст та українські реалії*, НІСД, Київ.

Семенкова М. А. (2020), “Міжнародні міграційні процеси як інструмент гібридного впливу: стан вивчення проблеми”, *Актуальні проблеми політики*, № 65, с. 139–146. DOI: <https://doi.org/10.32837/app.v0i65.318>

Сітнікова І. (2020), “У світі 29 мільйонів жінок є жертвами сучасного рабства – правозахисники”, *Нromadske*, 10 жовтня, режим доступу: <https://hromadske.ua/posts/u-sviti-29-mil-joniv-zhinok-ye-zhertvami-suchasnogo-rabstva-zvit-v-oon> (дата звернення: 28.03.2025).

Тищенко І. (2022), “Міграційні процеси у сучасному світі як елемент безпеки”, в *Міжнародна та національна безпека: теоретичні і прикладні аспекти. Матеріали VI Міжнародної науково-практичної конференції (Дніпро, 11.03.2022)*, ДДУВС, Дніпро, с. 113–114, режим доступу: <https://er.dduvs.edu.ua/bitstream/123456789/9993/1/45.pdf> (дата звернення: 05.12.2024).

Томашук І. & Болтовська Л. (2022), “Міграційні процеси у контексті глобалізації світової економіки”, *Економіка та суспільство*, № 40. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-40-50>

Aarhi S. V. and Sahu M. (2021), “Migration Policy in the Gulf Cooperation Council (GCC) States: A Critical Analysis”, *Contemporary Review of the Middle East*, Vol. 8, No. 4, pp. 410–434. DOI: <https://doi.org/10.1177/23477989211028748>

AlShehabi O. H. (2021), “Policing Labor in Empire: the modern Origins of the Kafala Sponsorship System in the Gulf Arab States”, *British Journal of Middle Eastern Studies*, Vol. 48, Issue 2, pp. 291–310. DOI: <https://doi.org/10.1080/13530194.2019.1580183>

Economic and Social Commission for Western Asia (ESCWA) (2022), *Situation Report on International Migration 2021. Building Forward Better for Migrants and Refugees in the Arab Region*, United Nations publication issued by ESCWA, United Nations House, Riad El Solh Square, P.O., Beirut.

Fargues P. and Shah N. M. (2018), *Migration to the Gulf: Policies in Sending and Receiving Countries*, Gulf Research Center Cambridge.

Human Rights Watch (2020), “How Can We Work Without Wages?” *Salary Abuses Facing Migrant Workers Ahead of Qatar’s FIFA World Cup 2022*, New York.

International Labour Organization (2017), *Employer-Migrant Worker Relationships in the Middle East: Exploring Scope for Internal Labour Market Mobility and Fair Migration*, Regional Office for Arab States, Beirut.

International Organization for Migration (IOM) (2000), *World Migration Report 2000*, International Organization for Migration, Geneva.

Ishii M., Hosoda N., Matsuo M. and Horinuki K. (2019), *Asian Migrant Workers in the Arab Gulf States. The Growing Foreign Population and Their Lives*, Brill, Leiden and Boston. DOI: <https://doi.org/10.1163/9789004395404>

Kechichian J. A. and Alsharif F. L. (2022), *Sa’udi Policies towards Migrants and Refugees: A Sacred Duty*, Liverpool University Press, Liverpool. DOI: <https://doi.org/10.2307/j.ctv333ktm5>

Khalaf A., AlShehabi O. Hanieh A. and Patrick M. (2015), *Transit States: Labour, Migration and Citizenship in the Gulf*, Pluto Press, London.

McAuliffe M. and Oucho L. A. (eds) (2024), *World Migration Report 2024*, International Organization for Migration (IOM), Geneva.

Migration Data Portal (2024), available at: <https://www.migrationdataportal.org/> (accessed December 06, 2024).

Robinson K. (2022), “What Is the Kafala System?”, *Council on Foreign Relations*, November 18, available at: <https://www.cfr.org/backgrounder/what-kafala-system> (accessed Mart 27, 2025).

Saudi Census 2022 (2022), available at: <https://portal.saudicensus.sa/portal> (accessed December 20, 2024).

United Nations (2020), *Visit to Qatar. Report of the Special Rapporteur on Contemporary Forms of Racism, Racial Discrimination, Xenophobia and Related Intolerance*, available at: <https://docs.un.org/en/A/HRC/44/57/Add.1> (accessed Mart 29, 2025).

Valenta M. and Jakobsen J. (2016), “Moving to the Gulf: An Empirical Analysis of the Patterns and Drivers of Migration to the GCC Countries, 1960–2013”, *Labor History*, Vol. 57, Issue 5, pp. 627–648. DOI: <https://doi.org/10.1080/0023656X.2016.1239885>

Walk Free (2021), *Global Slavery Index 2021*, available at: <https://www.walkfree.org/global-slavery-index/> (accessed Mart 28, 2025).

Walker S. (2023), “Human Rights in the Gulf Cooperation Council (GCC) States: Prospects for Positive Change”, *Contemporary Review of the Middle East*, Vol. 10, No. 2, pp. 126–146. DOI: <https://doi.org/10.1177/23477989231154147>

World Bank (2023), *World Development Report 2023: Migrants, Refugees, and Societies*, Washington. DOI: <https://doi.org/10.1596/978-1-4648-1941-4>

REFERENCES

Vyshnevska A. and Petrenko K. (2022), “Vplyv hlobalizatsii na mihratsiini protsesy u sviti ta Yevropi”, *Ekonomichnyi visnyk NTUU “Kyivskiy politekhnichnyi instytut”*, No. 23, pp. 34–39. (In Ukrainian). DOI: <https://doi.org/10.20535/2307-5651.23.2022.264626>

Koppel O. A. and Parkhomchuk O. S. (2024), “Vplyv rekonfiguratsii blyzkoskhidnoi pidsystemy na mizhnarodni vidnosyny (bezpekovi aspekt)”, *Shidnij svit*, No. 1, pp. 119–131. (In Ukrainian). DOI: <https://doi.org/10.15407/orientw2024.01.119>

Kurylych M. (2018), “Transformatsiia ta polityzatsiia mihratsiinykh protsesiv pid vplyvom hlobalizatsii”, *Naukovi zapysky*, Vol. 49, pp. 364–380. (In Ukrainian).

Laver O., Matiashovska B. and Shumylo N. (2020), “Lokalni viiny pochatku XXI stolittia na Blyzkomu ta Serednomu Skhodi i yikhniy vplyv na mihratsiini protsesy v rehioni”, *Naukovi visnyk Uzhhorodskoho universytetu. Seriia: Istorii*, No. 2 (43), pp. 155–164. (In Ukrainian). DOI: [https://doi.org/10.24144/2523-4498.2\(43\).2020.217454](https://doi.org/10.24144/2523-4498.2(43).2020.217454)

Malynovska O. A. (2018), *Mihratsiina polityka: hlobalnyy kontekst ta ukrayinski realiyi*, NISD, Kyiv. (In Ukrainian).

Semenkova M. A. (2020), “Mizhnarodni mihratsiini protsesy yak instrument hibrydnogo vplyvu: stan vyvchennia problem”, *Aktualni problemy polityky*, No. 65, pp. 139–146. (In Ukrainian). DOI: <https://doi.org/10.32837/app.v0i65.318>

Sitnikova I. (2020), “U sviti 29 milioniv zhinok ye zhertvamy suchasnoho rabstva – pravozakhysnyky”, *Hromadske*, October 10, available at: <https://hromadske.ua/posts/u-sviti-29-miljoniv-zhinok-ye-zhertvami-suchasnogo-rabstva-zvit-v-oon> (accessed Mart 28, 2025). (In Ukrainian).

Tyshchenkova I. (2022), “Mihratsiini protsesy u suchasnomu sviti yak element bezpeky”, in *Mizhnarodna ta natsionalna bezpeka: teoretychni i prykladni aspekty. Materialy VI Mizhnar. nauk.-prakt. konferentsii (Dnipro, 11.03.2022)*, DDUVS, Dnipro, pp. 113–114, available at: <https://er.dduvs.edu.ua/bitstream/123456789/9993/1/45.pdf> (accessed December 5, 2024). (In Ukrainian).

Tomashuk I. and Boltovska L. (2022), “Mihratsiini protsesy u konteksti hlobalizatsii svitovoi ekonomiky”, *Ekonomika ta suspilstvo*, No. 40. (In Ukrainian). DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-40-50>

Aarathi S. V. and Sahu M. (2021), “Migration Policy in the Gulf Cooperation Council (GCC) States: A Critical Analysis”, *Contemporary Review of the Middle East*, Vol. 8, No. 4, pp. 410–434. DOI: <https://doi.org/10.1177/23477989211028748>

AlShehabi O. H. (2021), “Policing Labor in Empire: the modern Origins of the Kafala Sponsorship System in the Gulf Arab States”, *British Journal of Middle Eastern Studies*, Vol. 48, Issue 2, pp. 291–310. DOI: <https://doi.org/10.1080/13530194.2019.1580183>

Economic and Social Commission for Western Asia (ESCWA) (2022), *Situation Report on International Migration 2021. Building Forward Better for Migrants and Refugees in the Arab Region*, United Nations publication issued by ESCWA, United Nations House, Riad El Solh Square, P.O., Beirut.

Fargues P. and Shah N. M. (2018), *Migration to the Gulf: Policies in Sending and Receiving Countries*, Gulf Research Center Cambridge.

Human Rights Watch (2020), “How Can We Work Without Wages?” *Salary Abuses Facing Migrant Workers Ahead of Qatar’s FIFA World Cup 2022*, New York.

International Labour Organization (2017), *Employer-Migrant Worker Relationships in the Middle East: Exploring Scope for Internal Labour Market Mobility and Fair Migration*, Regional Office for Arab States, Beirut.

International Organization for Migration (IOM) (2000), *World Migration Report 2000*, International Organization for Migration, Geneva.

Ishii M., Hosoda N., Matsuo M. and Horinuki K. (2019), *Asian Migrant Workers in the Arab Gulf States. The Growing Foreign Population and Their Lives*, Brill, Leiden and Boston. DOI: <https://doi.org/10.1163/9789004395404>

Kechichian J. A. and Alsharif F. L. (2022), *Sa'udi Policies towards Migrants and Refugees: A Sacred Duty*, Liverpool University Press, Liverpool. DOI: <https://doi.org/10.2307/j.ctv333ktm5>

Khalaf A., AlShehabi O. Hanieh A. and Patrick M. (2015), *Transit States: Labour, Migration and Citizenship in the Gulf*, Pluto Press, London.

McAuliffe M. and Oucho L. A. (eds) (2024), *World Migration Report 2024*, International Organization for Migration (IOM), Geneva.

Migration Data Portal (2024), available at: <https://www.migrationdataportal.org/> (accessed December 06, 2024).

Robinson K. (2022), "What Is the Kafala System?", *Council on Foreign Relations*, November 18, available at: <https://www.cfr.org/backgrounder/what-kafala-system> (accessed Mart 27, 2025).

Saudi Census 2022 (2022), available at: <https://portal.saudicensus.sa/portal> (accessed December 20, 2024).

United Nations (2020), *Visit to Qatar: Report of the Special Rapporteur on Contemporary Forms of Racism, Racial Discrimination, Xenophobia and Related Intolerance*, available at: <https://docs.un.org/en/A/HRC/44/57/Add.1> (accessed Mart 29, 2025).

Valenta M. and Jakobsen J. (2016), "Moving to the Gulf: An Empirical Analysis of the Patterns and Drivers of Migration to the GCC Countries, 1960–2013", *Labor History*, Vol. 57, Issue 5, pp. 627–648. DOI: <https://doi.org/10.1080/0023656X.2016.1239885>

Walk Free (2021), *Global Slavery Index 2021*, available at: <https://www.walkfree.org/global-slavery-index/> (accessed Mart 28, 2025).

Walker S. (2023), "Human Rights in the Gulf Cooperation Council (GCC) States: Prospects for Positive Change", *Contemporary Review of the Middle East*, Vol. 10, No. 2, pp. 126–146. DOI: <https://doi.org/10.1177/23477989231154147>

World Bank (2023), *World Development Report 2023: Migrants, Refugees, and Societies*, Washington. DOI: <https://doi.org/10.1596/978-1-4648-1941-4>

О. Ю. Малиновська, В. І. Стафійчук

Сучасні тенденції трудової імміграції в країнах

Ради співробітництва арабських держав Перської затоки

Держави РСАДПЗ сьогодні посідають 3-тє місце у світі за загальною чисельністю іммігрантів, абсолютна більшість із яких є трудовими. Чисельність іммігрантів у державах об'єднання з 2000-го до 2020 року потроїлася і з 10 млн досягла майже 31 млн осіб, що становить 11 % світового потоку. Саудівська Аравія, ОАЕ та Кувейт входять до двадцятки найпопулярніших для імміграції країн світу. Міграційну політику цих країн визначають: абсолютна мігрантозалежність, значна поширеність системи *кафала* (останнім часом вона знає реформування), надання преференцій при працевлаштуванні корінним мешканцям, тимчасовий статус мігрантів та перебування на основі строкових робочих віз, абсолютне домінування корінних жителів у державному секторі і на керівних посадах високоприбуткових фірм, брак перспективи набуття громадянства чи статусу біженця, жорстка політика щодо нелегальних або неавторизованих трудових мігрантів. Війни в Кувейті, Іраку, Ємені та Сирії змінили міграційну модель, переорієнтувавши її з інших арабських держав на держави Південної та Південно-Східної Азії. З арабських держав свою присутність не лише зберегли, а й посилили заробітчани з Єгипту. Міграційні коридори Індія – ОАЕ, Індія – Саудівська Аравія, Індонезія – Саудівська Аравія належать до двадцятки найбільших міграційних коридорів світу. Переважно через релігійний чинник та зайнятість іноземних працівників у так званому "секторі 3D" у статевій структурі міграційного потоку суттєво переважають чоловіки. Всі десять найбільших у світі міграційних коридорів з домінуванням чоловіків спрямовані до країн РСАДПЗ. У загальному потоці мігрантів до держав регіону жінки становлять лише 28 %, 87 % з яких розподіляються між Саудівською Аравією, ОАЕ та Кувейтом. Головні потоки грошових переказів з регіону спрямовані в Індію, Єгипет, Пакистан, Філіппіни та Бангладеш.

Ключові слова: держави РСАДПЗ; міграція; міграційна політика; система *кафала*; трудові мігранти

Стаття надійшла до редакції 27.12.2024

Схвалено до друку: 8.05.2025